

De Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) van het Ministerie van Buitenlandse Zaken verricht onafhankelijk onderzoek naar de doelmatigheid, doeltreffendheid, relevantie en consistentie van het Nederlandse buitenlandbeleid. Daarmee wordt verantwoording afgelegd over de resultaten van het beleid, en informatie verschaft voor de verbetering van beleidsvoering. De kwaliteit van het IOB onderzoek wordt gewaarborgd middels systematische en transparante procedures.

Alle IOB evaluaties zijn openbaar en worden ter kennis gebracht van de Tweede Kamer. Daarnaast wil IOB evaluaties toegankelijk maken voor het Nederlands publiek en partners in de betrokken landen. Rapporten zijn gratis beschikbaar en een samenvatting van de belangrijkste bevindingen wordt gepubliceerd als IOB Evaluatie Nieuwsbrief.

Rapport # 360 (oktober 2011)
More than Water - Impact evaluation of drinking water supply and sanitation interventions in rural Mozambique
Gezamenlijke evaluatie van IOB en UNICEF
ISBN: 978-90-5328-414-8
Te downloaden op: www.minbuza.nl/iob

IOB Evaluatie Nieuwsbrief

11 14

Impact van het UNICEF programma voor drinkwater- en sanitaire voorzieningen in Mozambique

Impact van het UNICEF programma voor drinkwater- en sanitaire voorzieningen in Mozambique | Evaluatie Nieuwsbrief # 11 14 | Impact van het UNICEF programma voor drinkwater- en sanitaire voorzieningen in Mozambique | Evaluatie Nieuwsbrief # 11 14 | Impact van het UNICEF programma voor drinkwater- en sanitaire voorzieningen in Mozambique | Evaluatie Nieuwsbrief # 11 14 | Impact van het UNICEF programma voor drinkwater- en sanitaire voorzieningen in Mozambique | Evaluatie Nieuwsbrief # 11 14

Nederland financiert in meerdere ontwikkelingslanden UNICEF programma's voor drinkwater, sanitaire voorzieningen en hygiëne. Het grootste is in centraal Mozambique. Tussen 2008 en 2010 is daar het deel van de bevolking dat vooral dankzij dit programma een verbeterde waterbron gebruikt, gestegen van 16 naar 28 procent. Wel is het gemiddeld aantal mensen per watervoorziening nog steeds hoger en de consumptie van water per persoon per dag lager dan wat de overheid wil. Ook is het water dat men drinkt soms nog steeds onveilig. Er zijn veel eenvoudige latrines gebouwd. Ook al voldoen deze vaak niet helemaal aan de sanitaire eisen, de dorpingen houden ze wel goed schoon. Mensen wassen vaker na het gebruik ervan hun handen met zeep.

Cruciaal hiervoor is een voor Mozambique nieuwe en confronterende benadering, de zgn. *Community Approach to Total Sanitation*. Een belangrijk voordeel is dat daarmee met water verband houdende ziektes worden verminderd. Goed beheer van de watervoorzieningen door gebruikersorganisaties en ondersteuning en toezicht door de lokale overheid en ngo's is - gelet op hun nog beperkte capaciteit en afhankelijkheid van donorfinanciering - op termijn nog niet verzekerd. Voor de private sector zijn onderhoud en reparaties commercieel weinig aantrekkelijk. Dat concluderen IOB en UNICEF halverwege de uitvoering van het programma in hun impactevaluatie '*More than Water - Impact evaluation of drinking water supply and sanitation interventions in rural Mozambique*'.

Mozambique

Ondanks de recente sterke economische groei leeft meer dan de helft van de 20 miljoen Mozambikanen nog onder de armoedegrens. In de provincies Manica, Sofala en Tete, waar het UNICEF programma wordt uitgevoerd, wonen verscheidene etnische groepen, die zwaar werden getroffen door de burgeroorlog (1977 – 1992). Er is sindsdien veel veranderd. Dankzij regeringsinspanningen is het respect voor traditionele gezagsdragers hersteld, en wordt de rol van vrouwen in programma's zoals voor drinkwater en hygiëne erkend. De regering benadrukt de eigen verantwoordelijkheid van de bevolking voor de lokale infrastructuur.

Eén Miljoen Initiatief

Het UNICEF programma in Mozambique, het Eén Miljoen Initiatief, is bedoeld om Millenniumdoel 7c (halvering van het aantal mensen zonder duurzame toegang tot schoon drinkwater en sanitair) te bereiken. Doel is dat één miljoen mensen profiteren van de aanleg van nieuwe drinkwatervoorzieningen en dat voor 200.000 mensen bestaande voorzieningen worden verbeterd. Verder wordt beoogd dat één miljoen mensen betere sanitaire voorzieningen gaan gebruiken en 1,2 miljoen mensen meer zorg besteden aan hygiëne. Bij de uitvoering worden ook 400 basisscholen met in totaal 140.000 leerlingen betrokken en ook hier worden water en sanitair aangelegd. De provinciale overheden krijgen bijscholing om het programma te managen. Om deze doelen te realiseren is ruim EUR 32 miljoen nodig, waarvan Nederland 65 procent voor zijn rekening neemt, UNICEF 19 procent, de regering van Mozambique 13 procent en de uiteindelijke gebruikers de resterende 3 procent. Het programma werd in 2006 gelanceerd, de uitvoering ervan startte in 2008 en het loopt door tot 2013.

De vragen waarop in deze evaluatie (halverwege de uitvoering van het programma) een antwoord wordt gegeven zijn: Welke problemen zijn in dit programma aangepakt? Hoe zijn die aangepakt?

Boorpunt met handpomp

Wat is de rol van de overheid geweest, en wat die van de lokale bevolking? Wat hebben de bevolking en scholen eraan gehad? En hoe duurzaam zijn de veranderingen?

Resultaten watervoorzieningen

In twee jaar zijn 994 nieuwe watervoorzieningen (doorgaans een boorgat met een handpomp) aangelegd, en 392 bestaande watervoorzieningen opgeknapt. Het percentage gebruikers van verbeterde waterbronnen is van 16 naar 28 procent van de bevolking gestegen. Het gemiddeld aantal mensen per voorziening, zo rond de 1.250, ligt nog steeds veel hoger dan het streefcijfer van 500, en de consumptie van water uit deze bronnen is gemiddeld maar de helft van de beoogde 20 liter per persoon per dag. Een klein deel van de mensen die gebruik maken van een nieuwe watervoorziening, benutten daarnaast ook nog andere, minder veilige waterbronnen. Dorpelingen voor wie de voorziening te ver weg ligt, gebruiken deze helemaal niet. In een steekproef werd bij 19 procent bacteriële vervuiling aan de bron aangetroffen; dit steeg tot 33 procent bij het thuis opgeslagen water op punt van gebruik.

Resultaten sanitaire voorzieningen

Binnen drie jaar bouwden bijna één miljoen mensen doorgaans van lokale materialen een eenvoudige latrine met een huisje eroverheen.

In ruim vierhonderd dorpen (totaal 350.000 inwoners) is, dankzij samenwerking van alle bewoners, het ontlasten in het veld volledig uitgebannen. Eind 2010 gold dat ook voor 362 scholen. Door dit in een officiële verklaring ruim bekend te maken, werd de bouw van latrines gestimuleerd en kwam er meer aandacht voor hygiëne.

UNICEF heeft succes geboekt met een voor Mozambique nieuwe benadering voor sanitaire verbeteringen, de *Community Approach to Total Sanitation*, CATS. Die bestaat uit confronterende demonstraties van vervuiling van drinkwater en voedsel met uitwerpselen, het betrekken van de gemeenschap en erkenning voor het behalen van een ontlastingsvrije status. Vooral dankzij de CATS benadering voelen dorpen zich meer verantwoordelijk voor latrines en hygiëne. Daarmee is het aantal mensen dat zich in de vrije natuur ontlast, afgenomen. De meeste toiletten zijn schoon in de betekenis van afwezigheid van ziektekiemen bevattende ontlasting. Ook wassen meer mensen hun handen met zeep of as. Mede dankzij de CATS benadering en het bouwen van de sanitaire voorzieningen nam het aantal ziektes in het programmagebied behoorlijk af. Voor het einde van het programma wordt een impactstudie gepland die inzicht zal geven in de langere termijn effecten van deze benadering.

Het gebruik van latrines in scholen, en vooral van gescheiden latrines voor meisjes en jongens, is toegenomen, evenals het handen wassen met zeep of as.

Open Defecation Free gemeenschap

Organisatie

UNICEF voert het programma uit in nauwe samenwerking met de overheid en lokale ngo's. De VN organisatie heeft veel gedaan aan de versterking van capaciteit van deze partners. Ngo's spelen een belangrijke rol in de mobilisatie, de voorlichting en de versterking van de comités van gebruikers die de verbeterde watervoorzieningen beheren. Het percentage functionerende watervoorzieningen is in twee jaar tijd van 54 tot 82 procent gestegen. In de comités die de inning van een maandelijkse bijdrage van de gebruikers regelen zitten vaak meer vrouwen dan mannen. De meeste comités zijn nog onervaren en mechanismen om verantwoording af te leggen zijn nog niet sterk.

De overheid leunt zwaar op ngo's voor de dienstverlening maar onduidelijk is of er in de toekomst, als de donorsteun ophoudt, nog geld beschikbaar is voor de ngo's. Een andere kwestie is of de overheid en de ngo's, gezien hun nog beperkte capaciteit, op termijn de diensten kunnen blijven leveren. Het beheer van voorzieningen door scholen is gemakkelijker. Zij hebben al structuren om die beheerstaak erbij te nemen.

Voor de private sector is het leveren van diensten voor onderhoud en reparaties van de watervoorzieningen tot nu commercieel niet aantrekkelijk. Mede daardoor duurt het soms lang voordat reparaties worden uitgevoerd.

Conclusies

IOB concludeert dat het mede door Nederland gefinancierde UNICEF programma voor betere drinkwater- en sanitaire voorzieningen en meer hygiëne in drie provincies in Mozambique goed op weg is. Dat heeft veel te maken met de CATS benadering en de gebruikerscomités die zich verantwoordelijk voelen voor het onderhoud van de infrastructuur.

Het is te vroeg om te zeggen dat de verbeteringen blijvend zijn. De duurzaamheid ervan is minstens zo afhankelijk van de kracht van de betrokken instituties als van technisch onderhoud.

De inkomsten uit gebruikersbijdragen zijn onvoldoende voor het bekostigen van grote reparaties en vervanging van dure onderdelen. Subsidie blijft daarom voorlopig nodig.

De informatie over de aanleg en het functioneren van de voorzieningen is verbeterd maar zou meer gericht moeten worden op het oplossen van problemen, die voor watercomités te ingewikkeld zijn. Het UNICEF programma is voor de overheid een belangrijke leerschool.

Aandachtspunten

Uit de evaluatie blijkt dat een aantal zaken blijvend aandacht verdient. Om te beginnen mag drinkwater niet worden vervuild, ook niet tijdens het vervoer of de opslag ervan.

De meeste comités werden pas in of na 2008 opgericht. De lokale overheden zullen, samen met UNICEF, in de gaten moeten houden hoe zij zich ontwikkelen. Ook zal verder gewerkt moeten worden aan een duurzame oplossing voor onderhoud en reparaties van de watervoorzieningen.

Dorpscomités kunnen de kosten van vervanging van duurdere onderdelen niet dragen, en het is de vraag of de overheid ook na stopzetting van donorsteun deze kosten wel kan en gaat betalen.

Een ander aandachtspunt is of er in een latere fase voldoende financiering voor de ngo's is.

Tot slot

In 2008 besloten de regering van Mozambique, IOB en UNICEF tot een evaluatie halverwege en aan het einde van het programma voor drinkwater- en sanitaire voorzieningen en hygiëne. De gegevens voor deze evaluatie halverwege zijn afkomstig uit documentenstudie, onderzoek onder tachtig dorpsgemeenschappen en interviews met sleutelfiguren op lokaal, regionaal en nationaal niveau.